

III. A város

„A fejlett ember... városépítő állat. A világtörténelem a városi ember története. Népek, államok, politika és vallás, valamennyi művészet és tudomány az emberi létforma egyetlen ősjelenségén, a városon alapulnak” – írta Oswald Spengler a „Nyugat alkonya” c. munkájában.

Amiként az ember életét alapvetően a mozgás és a megállapodás kettőssége jellemzi, az emberi történelem szervezett formájában ugyanez a kettősség mutatható ki: a nomád életforma, a vándorlás, az úton levés, az otthon elhagyása, az utazás dinamizmusa egyfelől, a megállapodás, a megpihenés, az otthon teremtés statikus biztonsága másfelől. Az utóbbi, a környezet tudatos és célszerű átalakítása, illetve az embert körülvevő térnek az ember képére és hasonlatosságára való megkonstruálása a városépítő ember minden korban talán legkifejezőbb és legjellemzőbb gesztusa.

Már az állati világban is jól ismert az a törekvés, hogy sok élőlény falkákba, rajokba verődik párosodáskor és ivadékaik felnevelésekor, s a madaraknál megfigyelték, hogy gyakran évről évre ugyanabba a fészekbe térnek vissza stb. Az ember már halottait is „városokba” temette el, úgynevezett nekropoliszokba, ahol a halál utáni lét megfelelő és méltó formáit látták leginkább biztosítva.

A város az emberi létezés centruma: nem véletlen, hogy egykoron a különböző kereskedelmi útvonalak mentén, azok metszetében alakultak ki, s már legkorábbi formájukban a sokféleség elemeit hordozták magukon. A városok találkozási pontok voltak, ahol a helyi lakosság rendszeresen részesedhetett a másság élményéből: itt találkozhatott idegenből érkező kereskedőkkel, vándorokkal, szerencsét próbáló kalandorokkal, szakmai tudását áruba bocsátó kézművessel, művésszel és tudóssal, megannyi különféle nyelvet beszélő idegen emberrel. A nyelvi alapélmény, a másként szólás rejtélye és a kommunikációs közvetíthetőség, azaz a lefordíthatóság nagyszerű élménye ugyancsak a városban érhetette az embereket, s az idegen szavak átvétele és beépítése a saját nyelvi közegbe is a városok világában vált megszokottá és elengedhetetlenné.

A város ugyan az otthont jelenti, mégis a sokféle kultúra, szokás, hagyomány, szellemiség, vallás és ideológia a falu zártabb világához képest erőteljesen dinamikussá tette a város világát. A legtöbb új kezdeményezés, találmány és megújító gondolat a városok világából indul ki, de – épp a városok természetes

nyitottságából fakadóan – a legtöbb rossz, a bűn úgyszólván valamennyi formája is a városi életformához kötődik. (Aligha véletlen, hogy a Biblia szerint az első városalapító a saját testvérét meggyilkoló Káin.) Mindenesetre felettébb kifejező, hogy az antik ember úgy gondolta, miszerint a városokat az istenek hozták létre, isteni-társzcedens tervek alapján, de tönkremenetelük és pusztulásuk is isteni végzés szerint történik.

A városokban soha korábban nem érzékelt és nem megtapasztalt közelségben (a nagy bérházakban egymás fölött és alatt) laknak az emberek, gazdasági és termelési racionalitások okozta módon együvé tartozva, mégis eme közelség bizonyos értelemben eltávolította, elidegenítette és közömbössé tette egyik embert a másik iránt.

Mélyen jellemző, hogy a legkülönbébb politikai hatalmak a várost a saját hatalmi centrumukat önnön képükre kísérelték meg megformálni, mintegy benne kifejezve és szimbolikus formában megjelenítve mindazt, amit egy-egy hatalom emberről és közösségről, alattvalókról és uralkodókról, hatalmi reprezentációról, jövőről vagy épp az isteni tökéletességről gondolt. Az ókori Kelet, a görög és római városkép, a középkori jellegzetes centrális térkialakítás, a reneszánsz ideális városszerkezete, a XIX. századi ipari nagyváros képe, a XX. századi diktatúrák, a náci-fasiszta illetve a kommunista építkezési ideálok, valamint a posztmodern városformák mind-mind tökéletes és pontos lenyomatai egy-egy kor szellemiségének, vágyainak, álmainak, reményeinek és szándékainak. Korántsem véletlen, hogy az emberiség úgyszólván minden korszakban a legszebb elképzeléseit, utópikus vágyait és túlvilági reményeit városokhoz kötötte: Utópia vagy Napállam városi köztársaságához, az Isten városához és így tovább. Mint ahogy az sem véletlen, hogy a negatív utópiák a falanszterről vagy az orwelli 1984-ről szintén városokhoz kötődtek.

A város összefüggő rendszerét megannyi spirituális határ darabolja szét: ilyen, a berlini fal fizikai építményében is manifesztálódó határ volt például a Kelet- és Nyugat-Berlint kettészelő, funkciójában is jelképes határa, de ilyen „belső” határ a modern városokban a gettó, a vallási, nemzetiségi vagy éppen szociális térbeli elkülönülési formák: a cigánynegyedek, a kínai negyedek, a fekete vagy arab negyedek etc. A város az osztálytagozódást, a szociális elkülönülés valamennyi formáját is pontosan kifejezi.

